

A TÁRSADALOMTUDOMÁNYI TÁJÉKOZTATÁS FŐBB INTÉZMÉNYEI A SZOVJETUNIÓBAN

SEBESTYÉN GYÖRGY

J. *Meyriat*, aki az ICSSID (Nemzetközi Társadalomtudományi Információs és Dokumentációs Munkabizottság) és az AFCET (Francia Számítástechnikai, Gazdasági és Műszaki Társaság) élén eltöltött évek során jól megismerhette mind a nemzetközi, mind pedig a saját országában jelentkező társadalomtudományi információs problémákat, sajnálatlaltal állapítja meg, hogy a kormányzatok nagy hányada megkülönböztető információpolitikát folytat, azaz a tudományos és műszaki információt részesíti előnyben a társadalomtudományival szemben.

A szovjet álláspont szerint^{1,2} a tudományos és műszaki forradalom korszakában nélkülözhetetlen a sokoldalú és szoros együttműködés a természettudományi, a műszaki és a társadalomtudományi kutatás között. Az interdiszciplináris szempontok érvényesítése elengedhetetlenné vált. Ha nincs biztosítva a társadalomtudományi kutatás egyenjogúsága, akkor a csak itt realizálható eredmények hiányában a másik két tudományágazat fejlődésében zavarok, visszaesések következnenek be. A tudományos, gazdasági műszaki és politikai struktúra valamennyi szférájában elképzelhetetlen a célkitűzések megtervezése, végrehajtása és ez utóbbinak az ellenőrzése, ha nem áll folyamatosan rendelkezésre a megfelelő mennyiségű és minőségű társadalomtudományi információ.

A Szovjetunió tudományos életében elismert szerepet játszik a társadalomtudományi kutatás. Ebből következik, hogy nagy figyelmet szentelnek a társadalomtudományi információknak is. Jelentős elméleti és gyakorlati erőfeszítések történnek annak érdekében, hogy megteremtsék a társadalomtudományi szakirodalmi tájékoztatás optimális feltételeit. Ennek a tevékenységnek a keretében nagy gondot fordítanak az információkereső nyelvek fejlesztésére és integrációjára is. Az erre irányuló főbb kutatások eredményeit tanulmánykötetben is közreadták.³

Információs rendszerek és intézmények

Az AISON (Automatizált Társadalomtudományi Információs Rendszer)

A Szovjetunió gépesített társadalomtudományi információs rendszere az 1984. évben mintegy 200 000 rekordot tartalmazott. Szolgáltatásait a következő társadalomtudományok területén nyújtja: közgazdaságtudományi információ (1980 óta), filozófiai és szociológiai információ (1981 óta), tudományos kommunizmus (1982 óta). Folyamatban van a történettudományi, a tudománypolitikai, valamint az állam és jogtudományi tájékoztatási szolgáltatások beindítása is.

INION AN SSSR (A Szovjetunió Tudományos Akadémiája Társadalomtudományi Tájékoztatási Intézete)

A szovjet társadalomtudományi információ központi bázisintézménye 1986 óta működik Moszkvában. Az INION össz-szövetségi tájékoztatási szerv, és így a Szovjetunióban folyó társadalomtudományi szakirodalmi tájékoztatás országos koordinációját végzi. A Szovjetunió többnyelvű állam, így az INION, mint össz-szövetségi tájékoztatási szerv, a belső szovjet társadalomtudományi információk feladatainak megoldása során is szerzett olyan tapasztalatokat – elsősorban a hálózati munkával és a többnyelvűséggel kapcsolatosan –, amelyek a nemzetközi munkában is jól hasznosíthatók. Az INION információkereső nyelvét a szovjet viszonyok között értendő hálózati működésnek megfelelően alakították ki: duális felépítésű, azaz két fő részből, a háromszintű rubrikátorból és a báziszeaurusból áll.

A fentiekkel függ össze, hogy az INION kiemelkedő szerepet játszik a KGST tagországok közötti társadalomtudományi információk hálózati rendszernek, a MISON-nak a létrehozásában, illetve fejlesztésében is.⁴ Az össz-szövetségi hálózati tapasztalatok alapján kifejlesztett INION információkereső nyelv ugyanis a MISON hálózat információkereső nyelvének alapját képezi.

Informkul' tura (Kulturális és Művészeti Tájékoztatási Központ)

A Szovjetunió Kulturális Minisztériuma által a Lenin Könyvtárban 1972-ben létrehozott Informkul' tura egyrészt a szakosított tájékoztatási központok, másrészt az általános és a közművelődési könyvtárak tájékoztatási hálózatának irányító központjaként működik.

A szovjet kulturális tájékoztatási rendszer keretében megjelenő tájékoztató kiadványok bázisát a *Lenin Könyvtárnak*, az *Össz-szövetségi Idegen Nyelvű Irodalom Könyvtárának*, a moszkvai *Állami Konzervatórium Tudományos Zenei Könyvtárának* az állományai szolgáltatják és a fenti intézmények fejleszteni kívánják együttműködésüket az INION-nal és a szocialista országok hasonló funkciókörű intézményeivel is. Az Informkul' tura szervezi és irányítja a szocialista országok kulturális és művészeti tájékoztatási együttműködését is.

Mint az eddigi példákból látható, bizonyos területeken és vonatkozásokban a Szovjetunióban is kialakult a társadalomtudományi tájékoztatási együttműködésnek az a típusa, amelyet például a francia SPES⁵ vagy a magyar TIM esetében figyelhetünk meg. Ennek az együttműködési típusnak a lényege az, hogy bizonyos társadalomtudományi tájékoztatási témákban közös érdekekkel és funkciókkal bíró az országos tájékoztatási rendszerben vezető szerepet játszó könyvtárak és dokumentációs központok meghatározott tájékoztatási feladatok elvégzésére egymással egyenrangú partnerként társulnak. (Megjegyzem, hogy az Informkul' tura esetében a fenti együttműködési formát együttesen alkalmazzák egy másik – merőben más jellegű és más elven alapuló – kooperációs struktúrával, hiszen ne felejtjük el, hogy az Informkul' tura – az INION-hoz hasonlóan – irányító központja a neki hierarchikusan alárendelt tájékoztatási hálózatnak is.)

A SZU társadalomtudományi információpolitikája a nemzetközi integrációban

A Szovjetunió kiemelkedően aktív szerepet játszik azokban a nemzetközi szervezetekben és programokban, amelyek a fenti célok megvalósítására szolgálnak (pl.: UNESCO, UNISIST, COCTA, FID, IFLA, ISDS, ECSSID stb.). E tevékenységek közül csak az integrációs problémakörökkel összefüggő szovjet eredményeket és akciókat érintem.

Az INION és más szovjet intézmények központi szerepet vállaltak az *I. ECSSID konferencia* előkészítésében és lebonyolításában, amelyre 1977-ben Moszkvában került sor. A konferencia anyagát tartalmazó két kötetet is Moszkvában adták ki⁶. A konferencia hatására mind a kutatás, mind pedig az információcsere terén jelentős mértékben fejlődött az európai társadalomtudományi együttműködés.

Az *ECSSID 3.* Munkacsoportja – amelynek létrehozásában és irányításában kiemelkedő szerepet játszik V. A. *Vinogradov* szovjet akadémikus – az Európában használatos információkereső nyelvek kompatibilitását kutatja. Ez az együttműködés elsősorban a *MISON Rubrikátor* kompatibilitásával kapcsolatos. Nem véletlen tehát, hogy az 1981. évi bielefeldi CONTA konferencián az ECSSID képviselőjében szovjet szakember hívta fel a társadalomtudományi információ fogalmi-terminológiai problémáin dolgozó COCTA tagok figyelmét az ECSSID 3. Munkacsoportjának fentebb említett munkálataira. Ugyanezen a konferencián egy másik szovjet szakember ismertette az UNESCO támogatásával létrehozandó nemzetközi integrált társadalomtudományi teaurusz programot is.⁷

Az *ECSSID IV.* konferenciájára 1984-ben Athénben került sor⁸. A IV. konferencia keretében előterjesztett javaslatokat, valamint az ezekkel kapcsolatos fejleményeket és újításokat G. *Solovev*, a Bécsi Központ szovjet nemzetiségű munkatársa dolgozta fel és tette közzé⁹.

Fentiek mellett utalni kell a FID-del folyó szovjet együttműködésre is, amely elsősorban a *C/3*, a *DT*, valamint az *RI* szakbizottságok vonatkozásában jelentős.

A Szovjetunió rendszeresen közreműködik az 1959-ben alapított *FID C/3* munkájában¹⁰, amelyben az ETO társadalomtudományi részeinek egyeztetett kelet-nyugati szempontok alapján történő revíziója folyik. A nyolcvanas évek elejétől fogva a FID C/3 olyan nemzetközi találkozókat is szervezett, amelyeknek témája a MISON Rubrikátor és az ETO kompatibilitásának kidolgozása volt.

A *FID/DT*, illetve a *FID/RI* fő szovjet partnerei a *Szovjetunió Tudományos Akadémiája* és a *VINITI*. Együttműködésük célja a társadalomtudományi terminológia fejlesztése és rendszerezése. Két tanulmánykötetet is megjelentettek közös kiadásban: tájékoztatástudományi információkereső teaurusz; tájékoztatástudományi terminológiai tanulmány. A FID-del folyó terminológiai együttműködésnek a sikere elsősorban annak tudható be, hogy a Szovjetunióban mind nemzeti, mind pedig nemzetközi vonatkozásban komoly erőfeszítéseket tesznek a terminológiai tevékenység koordinálására és szabványosítására.

A Szovjetunió Tudományos Akadémiájának Szakmai Terminológiai Bizottsága elméleti kérdésekkel foglalkozik, a VINITI pedig az ágazati minisztériumok hatáskörébe tartozó terminológiai szabványosítás koordinálását végzi. Munkájuk eredményeképpen a nyolcvanas évek elejére a Szovjetunióban a népgazdaság különböző ágazataiban már mint-

egy 600 terminológiai szabvány volt érvényben, és a VINITI terminológiai adatbankja 60 000 szabványosított vagy ajánlott szakkifejezést tartalmazott. A szorosan vett terminológiai tevékenységhez kapcsolódva a Szovjetunióban a friss terminológiát is folyamatosan gyűjtik és rendszerezik. Lexikográfiai és módszertani segédleteket szerkesztenek egyrészt a terminológiai szótárak kiadásához, másrészt a szakkifejezések idegen nyelvre történő lefordításához. A könyv- és folyóirat-szerkesztés területén is ügyelnek a terminológiai szerkesztés folyamatos megújítására.

A szabványosítási tevékenységhez a társadalomtudományok területén szervesen kapcsolódik az INION komplex szabványosítási programja. Az INION-t bízták meg valamennyi társadalomtudományi tájékoztatási szabvány kidolgozásával. Ezek leginkább a terminológiára, a tájékoztatási adatok formátumára és nyelvészeti kérdésekre vonatkoznak, tehát információkereső nyelvek szabványosítását is közvetlenül érintik.

A Szovjetunió a címleírás szabványosítása terén szoros együttműködést folytat az IFLA, az UNESCO, és az ISO illetékes szakbizottságaival és munkacsoportjaival. A legfontosabb szerepet az *Össz-szövetségi Tárcaközi Katalogizálási Bizottság* játssza, amelyet a Szovjetunió Művelődésügyi Minisztériuma hozott létre az 1965. évi moszkvai Tudományos Katalogizálási Konferencia határozata alapján. A bizottság a Lenin Könyvtár keretében működik. Hasonló bizottságokat alakítottak a szövetségi köztársaságokban is, amelyek hálózati formában működnek együtt. A Tárcaközi Katalogizálási Bizottság szoros kapcsolat kialakítására törekszik a KGST-tagországok azonos, vagy hasonló funkciókört betöltő szakbizottságaival, intézményeivel is. Közös céljuk a KGST és az ennél is szélesebb körű nemzetközi szabványok kidolgozása, tökéletesítése és alkalmazása.

Az ISBD normatíváknak a címleírás terén történő alkalmazását a szocialista országok bibliográfusainak közös tanácskozása már 1974-ben megerősítette, amikor többek között a nemzeti bibliográfiák egységesítéséről, valamint a bibliográfiai munka nemzetközi szintű szabványosítását célzó programokba való részvételtől folyt tanácskozás. E tanácskozás határozatait a szovjet bibliográfiai kutatás részletesen elemezte, és 1980-ban a hatályba lépő GOST 7. 15–19. szabvány: „A nemzeti bibliográfiai kiadványok. Szerkezetük, kiadói és nyomdai megformálásuk” is figyelembe vette.

JEGYZETEK

1. GAPOCHKA, M. – SMIRNOV, S.: The social sciences in the USSR: status, policy, structures and achievements. = *International Social Sciences Journal*. 1976. 1. no. 65–78. p.
2. VINOGRADOV, V.A.: Razvitie informacii po obšestvennym naukam v SSSR. = *Naucno-techničeskaâ Informaciâ*, Seria 1. 1977. 11–12. no. 27–33. p.
3. Teoriâ i metodika slovarnyh informacionno-poiskovyh âzykov po obšestvennym naukam. (Otv. red. I. A. BAL'SER, S. K. VILENSKAÂ). Moskva, 1975. Izdat. Nauka. 277, 3 p.
4. SEBESTYÉN György: Nemzetközi integrációs törekvések és ezek akadályai a társadalomtudományi információs rendszerek nyelvi rendszereiben. Kandidátusi értekezés. MTA, Bp. 1985. 250 p.
5. A SPES csoport. Egy francia politikai és társadalomtudományi dokumentációs hálózat kialakítása. (Ford.: SEBESTYÉN Gy.) Budapest, 1982, TIM–MTAK–KMK, 53 p.

6. European Coordination Centre for Research and Documentation in Social Sciences. Papers of the International Conference on Information and Documentation in Social Sciences. Moscow, June, 1977. Moscow, 1977. INION–AN SSSR -ISSC- UNESCO, 2 vols.
7. LITOUKHIN, J.I.: UNESCO's project for the establishment of an integrated thesaurus in the social sciences. = The CONTA Conference... i.m. 202–206. p.
8. SEBESTYÉN Gy.: A IV. ECSSID konferencia Athénban. = Könyvtári Figyelő. 1985. 2.sz. 188–191.p.
9. SOLOVEV, G.: ECSSID's current and future activities. (Working Document). Vienna, 1984. Gépirat, 6 p.
10. Ld. 4. pont

A LANCOS KÖNYV évszázadok múltán ismét megjelent a könyvtári gyakorlatban. A konstanzi Egyetemi Könyvtár újabban láncra fűzve tartja a tíz legjobban keresett jogi házikönyvét. Nem is annyira a tolvajok elleni védekezésül, hanem a kikölcsönzött könyvek szétszóródnak az egyetem 21 000 m²-nyi területén, s így nem lehet őket valóban kézikönyvszerűen – több személynek gyors egymásutánban vagy épp párhuzamosan – használni. (DBI-Pressespiegel, 1987. apr.)

A VIDEOKÖLCSÖNZÉS a könyvkölcsönzést is segíti – ezt mutatta az NSZK négy városi könyvtárában másfél éven át végzett kísérleti munka. Összesen 7 330-an vették igénybe a videokölcsönzést, s közülük 2200 személy még sohasem járt könyvtárban; ezeknek az új könyvtárlátogatóknak a fele az állomány egyéb részeiből is kölcsönzött (ha nem könyvet. legalábbis hanglemezt). A videokölcsönzés becsalgotja a könyvtárba a hátrányos helyzetű rétegeket: az alacsony iskolai végzettségűeket, az alacsony jövedelmű családok tagjait, a vendégmunkásokat. (DBI-Pressespiegel, 1986. nov.)